

УДК 351.746.1(477):005.35-049.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-21-19>

Олена Березовська-Чміль
ORCID: 0000-0002-3395-9141

Ігор Ковальчук
ORCID: 0009-0005-7055-6658

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

У статті здійснено комплексний аналіз еволюції системи соціальної безпеки в Україні як одного з ключових елементів національної безпеки. Розкрито сутність соціальної безпеки як цілісного механізму захисту життєво важливих інтересів громадян у сфері соціального захисту, зайнятості, охорони здоров'я, пенсійного забезпечення та підтримки соціально уразливих категорій населення. Визначено, що соціальна безпека в умовах гібридних викликів, збройної агресії проти України, економічної нестабільності та загострення гуманітарної ситуації набуває особливої актуальності. Проаналізовано сучасні правові механізми забезпечення соціальної безпеки, зокрема нормативно-правову базу, державні програми соціального захисту, політику у сфері праці та зайнятості, а також заходи з протидії бідності та соціальному відчуженню.

Окрему увагу приділено проблемам, які стоять перед українською системою соціального захисту у зв'язку з війною: внутрішнє переміщення населення, зростання кількості осіб, які потребують допомоги, зниження трудової активності, зменшення фінансових ресурсів держави. Показано, що нинішні виклики вимагають не лише оперативного реагування, а й стратегічного переосмислення концептуальних підходів до формування соціальної політики. Розглянуто перспективи посилення соціальної стійкості держави, удосконалення законодавчої бази, діджиталізації соціальних послуг та формування партнерств між державою, громадянським суспільством і міжнародними організаціями. Обґрунтовано необхідність інтеграції соціальної безпеки до загального дискурсу безпекової політики та запропоновано рекомендації щодо побудови більш гнучкої, ефективної та людиноцентричної моделі соціального захисту в Україні в умовах тривалого кризового стану.

Ключові слова: національна безпека, соціальна безпека, соціальний захист, державно-правовий механізм.

Вступ. Сьогодні забезпечення національної безпеки набуває стратегічного значення для України. Ті геополітичні зміни, що відбулися за останнє десятиліття, докорінно змінили всю організацію міжнародних відносин. Принципово іншими стали умови існування і розвитку для нашої країни, із відповідними проблемами і можливостями їх вирішення, що є одним із завдань національної безпеки. Оскільки система соціальної безпеки в Україні є не лише складною, а й багатосторонньою, уряд нашої країни докладає значних зусиль задля її реформування, особливо що стосується її гармонізації з європейськими стандартами. На жаль, незважаючи на зусилля, залишаються проблеми щодо ефективного правового регулювання, особливо що стосується комплексного підходу до соціального захисту громадян. Однією з основних функцій держави є саме соціальна безпека, і зараз це питання як ніколи актуальне через поточні соціально-економічні перетворення, євроінтеграційні процеси та демографічну ситуацію. Суспільна стабільність, відсутність відкритих і прихованих сигналів громадянської непокори,

© О. Березовська-Чміль, І. Ковальчук, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

соціальних вибухів та інших конфліктних ситуацій, сприяння гідному рівню конкурентоспроможності українського працівника не лише у Європі, а й у світі – ті умови, що має гарантувати соціальна політика держави. Стосується це і необхідності забезпечення сучасних стандартів життя людини й створення умов для відтворення робочої сили.

Дослідженням механізмів забезпечення соціальної безпеки займалися такі вчені, як І. Сирота, В. Шайхатдінов, В. Горбулін. У їхніх дослідженнях висвітлено основні ідеї соціальної безпеки, актуальність, що дає змогу прослідкувати шлях розвитку та можливості вдосконалення механізмів забезпечення соціальної безпеки в Україні.

Методи дослідження. У дослідженні використано такі наукові методи, які допоможуть краще проаналізувати тему та провести всебічне розуміння тематики. Основними методами є: аналіз і синтез – забезпечує дослідження теоретичних засад соціальної безпеки; індукція та дедукція – виведення загальних висновків щодо впливу соціальної безпеки на національну безпеку; SWOT-аналіз – допоможе визначити сильні та слабкі сторони соціальної безпеки задля підвищення загального рівня життя населення.

Мета дослідження – дослідити еволюцію політико-правових механізмів забезпечення соціальної безпеки в Україні, визначити основні виклики, з якими зіштовхнулася країна, запропонувати шляхи вдосконалення вже існуючих механізмів, провести аналіз поточного стану законодавства, виявити основні загрози і виклики, а також визначити перспективи розвитку та шляхи підвищення ефективності.

Результати та обговорення. Із 24 серпня 1991 р., здобувши незалежність, Україна крок за кроком наближалася до того, щоб посісти гідне місце серед народів Європи. Докорінні зміни торкнулися всіх без винятку сфер життя. На жаль, усі ці зміни не матимуть жодного значення, якщо не звертати увагу на проблеми, що стосуються національної безпеки, а саме соціальної політики і соціальної безпеки сьогодення. Розширення співпраці із Західноєвропейським союзом, що є основною структурою оборони і безпеки ЄС – є одним із пріоритетних напрямів інтеграції до ЄС. Водночас Україна розвиває і поглиблює власні відносини з НАТО.

Так склалося, що росія має економічні (нафтові та газові) важелі впливу на Україну. Окрім того, військова агресія росії проти України нанесла суттєву шкоду українському народові. Зараз, на жаль, звичайні українці не відчують власну значущість для соціального, економічного чи політичного життя своєї країни, що є критичною необхідністю. Вплив олігархії як на політичну, так і на економічну сфери діяльності країни, високий рівень корупції та скованість української економіки мають наслідком доволі низький рівень громадянської свідомості. Ще донедавна в суспільстві панували ностальгічні настрої за радянськими часами, відчуттям якоїсь невизначеності з присмаком безвихідності, власної малозначущості та бідності порівняно із західними більш розвиненими країнами [9, с. 323–324].

Потреба в безпеці є базовою потребою людської діяльності. Соціальна безпека України – це науково обґрунтовані розрахунки мінімального споживчого бюджету, а також адекватні уявлення про гідний людини спосіб життя, упровадження заробітної плати, яка б робила можливою реалізацію такого споживчого бюджету. Ключовим аспектом цього є безперервне інформування громадян України як про рівні соціальних параметрів, так і про систему їх коригування, не забуваючи про зміни індексу цін та соціально-економічних критеріїв, ураховуючи можливості і самого суспільства [8, с. 33].

Саме поняття «соціальна безпека» є доволі комплексним та уособлює в собі як економічні, соціальні, політичні, так і духовні аспекти. Соціальну безпеку можна охарактеризувати як стан життєдіяльності людини та суспільства, що має в основі сформовану, сталу систему забезпечення соціальних умов діяльності особистості, а також підвищення рівня її соціальної захищеності та стійкості до різного роду чинників, які підвищують соціальний ризик. Будь-яка країна використовує засоби соціальної політики з метою забезпечення соціальної безпеки.

Соціальна безпека має на меті відображення всього того, що впливає на середовище існування людини та на якість життя людей, а також робить суспільство більш стійким та здатним до розвитку. Тому невід'ємною частиною соціальної безпеки є соціальний захист.

Серед науковців немає загальної думки щодо визначення поняття «соціальний захист». Так, наприклад, І. Сирота вважає, що термін «соціальний захист» належить до функції держави, яка піклується про матеріальне забезпечення непрацездатних громадян [10].

Загалом соціальний захист – це комплексна діяльність держави, яка здійснюється сукупністю організаційно-правових та соціально-економічних заходів та має на меті можливість забезпечення громадянами своїх соціально-економічних та духовних потреб шляхом створення для них належних умов. Діяльність спрямована також на забезпечення громадян, які потребують соціальної допомоги, рівня життя вище прожиткового мінімуму [11].

Механізм забезпечення соціальної безпеки включає у себе систему організаційно-економічних та правових заходів, спрямованих на запобігання соціально-економічним загрозам. Він включає такі основні компоненти: об'єктивний та комплексний моніторинг стану економіки й суспільства для виявлення і прогнозування як внутрішніх, так і зовнішніх загроз соціальній сфері; визначення критичних меж соціально-економічних показників, порушення яких може спричинити дестабілізацію та виникнення соціальних конфліктів; дії держави, спрямовані на виявлення та нейтралізацію зазначених загроз [12].

Що стосується самого механізму забезпечення соціальної безпеки, то він ефективно функціонує лише за можливості виконання відповідних вимог, серед яких: системність (урахування як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, взаємозв'язків і взаємозалежностей, що є елементами соціально-економічного простору вищого рівня); комплексність (передбачає доцільність фіксації усіх форм та напрямів відносин, що можуть вплинути на стан безпеки); прийнятний ризик (передбачає реалізацію доступних заходів, які спрямовані на уникнення подолання граничних ситуацій та захист людини в ринковому середовищі); альтернативність (має на меті виявлення й обґрунтування кількох можливих варіантів розв'язання проблем); пріоритетом є заходи, які спрямовані як на збереження здоров'я і життя людини, так і на підтримку нормальних умов її існування.

Що стосується еволюції політико-правових механізмів забезпечення соціальної безпеки, то це складний процес, який охоплює зміну законодавчих, адміністративних та інституційних підходів до забезпечення життєдіяльності населення в умовах соціальних ризиків.

До основних етапів еволюції можна віднести:

1. Радянський період (до 1991 р.). Цей період характеризується тим, що соціальна безпека забезпечувалася централізовано через державу, з пріоритетом на колективну відповідальність і обмежену індивідуальну ініціативу, а основні механізми стосувалися державних гарантій працевлаштування, безкоштовної медицини, освіти, пенсійного забезпечення. Визначним аспектом стала відсутність реальної правової самостійності у вирішенні соціальних проблем. Серед недоліків – відсутність ринкових механізмів, неефективність, залежність від політичної стабільності системи.

2. Перехідний період (1991–2004 рр.). На цьому етапі відбувається перехід до ринкової економіки, поява нових соціальних ризиків, зниження рівня соціальної захищеності.

Відбуваються зміни і в політико-правовому полі. Прийняття Конституції України (1996 р.) – закріплено соціальну державу (ст. ст. 1, 3, 46), а законодавчі акти регулюють питання пенсійного забезпечення, соціального страхування, допомоги малозабезпеченим. Інституційні зміни стосуються створення Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування, реформування системи охорони здоров'я.

Характерні риси системи соціального забезпечення перехідного періоду:

– погіршення якості послуг закладів освіти, охорони здоров'я, культури, різке підвищення вартості;

– у громадян, які працюють у приватному секторі, відсутні або обмежені соціальні права та можливості їх захисту;

– нераціональність та недієвість в управлінні коштами фондів соціального страхування, пенсійного та сприяння зайнятості населення тощо.

Однак характерний період і тим, що державна соціальна політика шириться у напрямках:

– усебічної підтримки та створення підходящого середовища для розвитку сім'ї, жінок, дітей та молоді, кроки, які б вплинули на проблему зменшення населення;

– здійснення загальної реформи системи соціального забезпечення, що включало в себе перегляд та зміни у структурі соціального страхування та пенсійного забезпечення, акцент на допомозі найбільш уразливим верствам населення;

– відбувається розвиток ринку праці та соціального партнерства; гарантованість та своєчасна виплата заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат; упровадження політики доходів населення з метою удосконалення соціально-трудових відносин; підтримання життєдіяльності населення стало однією з ключових особливостей того періоду [9, с. 330–332]. Серед основних проблем – недостатнє фінансування, слабкий нагляд та високий рівень бідності.

3. Євроінтеграційний етап (2005–2013 рр.). Цей етап характеризується орієнтацією на європейські стандарти соціального захисту. Відбувається реформа державної служби зайнятості, розвиток механізмів адресної допомоги сприяє стабільному функціонуванню напрямів та програм. Відбуваються ключові зміни в деяких напрямках:

– розширення програм соціальної підтримки;

– прийняття Стратегії подолання бідності;

– удосконалення правової бази (закони «Про соціальні послуги», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»).

Серед проблем – політична нестабільність, непослідовність у реалізації реформ.

4. Післяреволюційний період та період війни (2014 р. – дотепер). Характеризується загостренням соціальних ризиків через збройний конфлікт, економічну кризу, внутрішнє переміщення населення. Серед викликів, з якими зіштовхнулася країна: захист прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО), розвиток програм допомоги військовослужбовцям, ветеранам, родинам загиблих та медична реформа, запуск системи eHealth.

Серед політико-правових дій варто виокремити прийняття законів про статус ВПО, ветеранів, нові механізми соціальних виплат та децентралізацію соціальної політики (ОТГ отримують більше повноважень).

Відповідно до сучасних тенденцій, відбувається перехід від утриманської моделі до активної соціальної політики; цифровізація соціальної сфери.

Серед викликів, із якими зіштовхнулася країна:

– повномасштабна війна з Росією з 2022 р., що призвела до масових переміщень, утрат, психологічних травм, руйнування інфраструктури;

– економічна нестабільність, демографічна криза.

Однак є і перспективи:

– гармонізація законодавства з правом ЄС;

– удосконалення системи соціального страхування та пенсійної системи;

– розвиток партнерства з міжнародними організаціями (UNDP, UNICEF, WHO);

– застосування цифрових інструментів («Дія», реєстри, електронні послуги).

Законодавство України у сфері соціальної безпеки характеризується складною та розгалуженою структурою, в основі якої лежить Конституція України. Відповідно до Конституції, людина є найвищою соціальною цінністю, якій гарантується основні соціальні права. Статті 47–49 гарантують право на житло, охорону здоров'я, медичну допомогу, а ст. 46 забезпечує право громадян на соціальний захист у разі втрати працездатності, безробіття, старості та інших

соціальних ризиків. Саме у цих конституційних нормах закріплено правову основу, яку можна використати як фундамент для побудови ефективної системи соціальної безпеки в Україні. Сюди ж можна включити й інші закони, кодекси, підзаконні акти та міжнародні договори [1].

Незважаючи на розгалуженість законодавчої бази України у сфері соціальної безпеки, існують більш вагомі труднощі з ефективним упровадженням її положень. Серед основних проблем – недостатня узгодженість між окремими нормативно-правовими актами, що створює правову невизначеність і ускладнює практичне застосування норм. Окрім цього, потребують удосконалення механізми реалізації конституційно закріплених соціальних гарантій, що стосується сфер соціального захисту, охорони здоров'я та пенсійного забезпечення.

Нагальним є завдання адаптації чинного законодавства відповідно до сучасних соціально-економічних умов, у тому числі з урахуванням демографічних змін та економічної нестабільності. Це сприятиме зміцненню механізмів захисту прав громадян і дасть змогу узгодити національні стандарти з європейськими вимогами.

Вихідною точкою для аналізу нормативного регулювання в галузі соціальної безпеки слід уважати Закон України «Про основи національної безпеки України» як акт, що визначає стратегічні підходи до безпеки держави включно з її соціальним виміром [2]. Закон був важливою частиною у формуванні політики національної безпеки, визначаючи стратегічні цілі, пріоритети та механізми соціальної безпеки, підкреслюючи значення соціальної стабільності для внутрішньої безпеки країни.

Такий підхід відображає необхідність комплексного захисту національних інтересів у різних сферах державної діяльності. Водночас порівняно з попереднім законодавством новий закон має більш узагальнений характер, акцентуючи увагу на стратегічних орієнтирах і підходах до формування безпекової політики. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 2003 р. приділяв значну увагу соціальному складнику безпеки, чітко окреслюючи загрози у цій сфері та визначаючи конкретні напрями державної політики для їх подолання. У ньому детально розглядалися такі проблеми, як бідність, безробіття, демографічні зміни та погіршення стану здоров'я населення. Натомість Закон «Про національну безпеку України» від 2018 р. має більш узагальнений характер: він менше зосереджується на конкретних соціальних аспектах та акцентує увагу на загальній концепції національної безпеки, охоплюючи економічну, інформаційну, воєнну та інші ключові сфери [3]. Закон України «Про соціальні послуги» теж є частиною нормативних актів, із яких складається правова база соціальної безпеки в Україні. Закон визначає порядок і механізми надання підтримки особам, які опинилися у складних життєвих обставинах [4]. Що стосується Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», то у ньому визначено мінімальні стандарти соціального захисту, що забезпечують базові соціальні гарантії, серед яких – мінімальний розмір оплати праці, пенсії та інші соціальні виплати [5]. Закон України «Про прожитковий мінімум» регламентує величину мінімальних засобів, необхідних для забезпечення базових потреб населення, що є фундаментом для формування соціальних програм та виплат [6]. Одним із ключових нормативно-правових актів у цій сфері є Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Завдяки цьому Закону визначаються правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи соціального страхування, що гарантує захист громадян у разі втрати працездатності або виникнення нещасних випадків на виробництві [7]. Закон установлює механізми надання матеріальної допомоги та соціальних послуг, серед яких – допомога при тимчасовій непрацездатності, вагітності, а також страхування від нещасних випадків на виробництві. Ключовим аспектом є регламентація розмірів страхових виплат, що визначаються з урахуванням ступеня втрати професійної працездатності та середнього заробітку застрахованої особи [13, с. 137–138]. Ці закони є основоположними в системі соціальної безпеки. Завдяки ним формується цілісний підхід до захисту населення.

Судова практика відіграє ключову роль у формуванні правових підходів до забезпечення соціальної безпеки, завдяки їй судові органи здійснюють застосування та тлумачення правових норм у конкретних ситуаціях, установлюючи відповідні правові стандарти й забезпечуючи захист прав громадян. Особливе значення має діяльність Конституційного Суду України, який у своїх рішеннях формує конституційні засади соціальної безпеки, надаючи офіційне тлумачення положень Конституції та законодавства України у цій сфері [14, с. 383].

Сучасний світ переживає численні випробування, які ставлять під загрозу соціальну безпеку населення, особливо в умовах глобалізації, економічної нестабільності та збройних конфліктів. В українських реаліях, на тлі затяжної військової агресії та глибоких соціально-економічних змін питання забезпечення соціальної безпеки набуває особливої ваги.

Соціальна безпека розглядається як багатовимірне явище, що охоплює не лише економічний, а й соціальний, культурний та екологічний складники, які визначають умови для гідного життя населення та сталого розвитку суспільства. Відповідно до міжнародних стандартів, соціальна безпека є невід'ємною частиною національної безпеки, що включає захист прав і свобод людини, а також забезпечення рівного доступу до соціальних послуг та благ.

У цьому контексті важливою є роль правового регулювання, яке має бути адаптоване до сучасних викликів і забезпечувати реальне виконання соціальних прав. Попри наявність в Україні розвиненої нормативно-правової бази у сфері соціального захисту на практиці все ще існує низка недоліків і прогалин, що ускладнюють належну реалізацію та захист соціальних прав громадян [14, с. 383–384].

Відсутність цілісного правового підходу до забезпечення соціальної безпеки залишається однією з основних перешкод для ефективного вирішення соціальних проблем в Україні. Чинна система нормативно-правового регулювання часто не відповідає принципам соціальної справедливості та не забезпечує належного рівня захисту соціальних прав громадян. Серед актуальних проблем – суперечності між окремими нормативно-правовими актами, відсутність чітких механізмів реалізації соціальних гарантій, а також брак фінансових ресурсів для ефективного функціонування соціальних програм.

Окремою проблемою є прогалини у правовому забезпеченні соціальних прав окремих категорій населення, що призводить до нерівного доступу до соціальних благ і можливостей. Наприклад, нормативне регулювання питань соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб досі залишається недосконалим, що ускладнює реалізацію їхніх прав на житло, соціальні виплати та інші гарантії. Подібним чином правове забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю потребує істотного вдосконалення, зокрема в частині доступу до медичних, освітніх і трудових ресурсів. Окрім того, низька ефективність реалізації правових норм на практиці та обмеженість судового захисту соціальних прав негативно позначаються на загальному рівні соціальної безпеки в країні [9, с. 237–238].

Висновки. Еволюція політико-правових механізмів забезпечення соціальної безпеки в Україні свідчить про поступовий відхід від централізованої та утриманської моделі на користь більш гнучкої системи, зорієнтованої на потреби громадян. Нині ця система перебуває у фазі трансформації, що зумовлено як внутрішніми реформами, так і зовнішніми чинниками, передусім війною. Подальший поступ у цій сфері залежить від результативного впровадження реформ, посилення правової основи та інтеграції до європейського соціального простору. Соціальна безпека є невід'ємною частиною загальної безпеки держави. Удосконалення правового механізму соціальної безпеки в Україні вимагає цілісного та комплексного підходу. Це передбачає узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами, підвищення ефективності соціальної політики та дотримання принципів соціальної справедливості. Пріоритетним завданням є формування повноцінної нормативно-правової бази, яка б забезпечувала узгодженість правових норм у сфері соціального захисту та містила дієві механізми реалізації соціальних гарантій.

Необхідно впроваджувати сучасні інструменти соціальної політики, спрямовані на забезпечення прийняттого рівня життєвого рівня, зміцнення соціальної згуртованості та підтримку більш уразливих соціальних груп населення. Важливу роль у цьому процесі відіграє розвиток правової інфраструктури соціального забезпечення, зокрема впровадження електронних послуг, автоматизація процесів надання соціальної допомоги та використання цифрових технологій для підвищення ефективності системи соціального захисту. Окрім того, посилення правового складника соціальної безпеки потребує активнішої участі судової влади у захисті соціальних прав громадян, удосконалення процедур адміністративного оскарження рішень державних органів та посилення контролю за дотриманням соціальних стандартів. Для усунення наявних прогалин і забезпечення належної уваги до питань соціальної безпеки необхідно оновлення чинного законодавства або підготовка нових нормативно-правових актів. Це дасть змогу чіткіше врегулювати відповідні питання, установити конкретні індикатори ефективності та поліпшити координацію між відповідними органами. Зазначені заходи сприятимуть подоланню фрагментації політики у сфері соціального захисту та інтеграції соціальної безпеки до загальної стратегії національної безпеки України.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.
3. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
4. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 20. Ст. 73.
5. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 № 2017-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 48. Ст. 409.
6. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15.07.1999 № 966-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 38. Ст. 348.
7. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 № 1105-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 46–47. Ст. 403.
8. Власюк О. Соціальна безпека громадян. Національна безпека України. Київ, 2016. 528 с.
9. Макаренко Б. Соціальна безпека у стратегії українського державотворення. *Наукові записки*. 2018. № 2(70). С. 322–334.
10. Сирота І. Право соціального забезпечення та гарантії здійснення соціального захисту. *Юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 73–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2017_2_14 (дата звернення: 28.06.2025).
11. Визначення соціального захисту і соціальної безпеки людини. Особливості соціального захисту протягом життєвого циклу людини. URL: <https://studies.in.ua/socialna-polityka-derzhavy/3469-viznachennya-socalnogo-zahistu-socальноi-bezpeki-lyudini-osoblivost-socalnogo-zahistu-protyagom-zhittjevogo-siklu-lyudini.html> (дата звернення: 25.06.2025).
12. Беляев О., Дибя М., Кириленко В. Соціальна економіка. Київ : КНЕУ, 2005. С. 196.
13. Коваленко Р. Проблеми правового регулювання соціальної безпеки в контексті національної безпеки України. *Право*. 2024. № 1(83). С. 136–141.
14. Скупейко А., Синишин І. Правове забезпечення соціальної безпеки в контексті сталого розвитку. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2024. № 41. С. 381–386.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy. [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine]. (1996 June 28). No. 254k/96-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. No. 30. P. 141 [in Ukrainian].

2. Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy. [On the Fundamentals of National Security of Ukraine; Law of Ukraine]. (2003, June 19). No. 964-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. No. 39. P. 351 [in Ukrainian].
3. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy. [On National Security of Ukraine: Law of Ukraine]. (2018, June 21). No. 2469-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. No. 31. P. 241 [in Ukrainian].
4. Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy. [On Social Services: Law of Ukraine]. (2019, January 17). No. 2671-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. No. 20. P. 73 [in Ukrainian].
5. Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii: Zakon Ukrainy. [On State Social Standards and State Social Guarantees: Law of Ukraine]. (2000, October 5). No. 2017-III. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2000. No. 48. P. 409 [in Ukrainian].
6. Pro prozhytkovyi minimum: Zakon Ukrainy. [On the Subsistence Minimum: Law of Ukraine]. (1999, July 15). No. 966-XIV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1999. No. 38. P. 348 [in Ukrainian].
7. Pro zahalnoboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia: Zakon Ukrainy. [On Compulsory State Social Insurance: Law of Ukraine]. (1999, September 23). No. 1105-XIV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1999. No. 46–47. P. 403 [in Ukrainian].
8. Vlasiuk, O. (2016). Sotsialna bezpeka hromadian. [Social Security of Citizens]. Natsionalna bezpeka Ukrainy. Kyiv. P. 528. [in Ukrainian].
9. Makarenko, B. (2018). Sotsialna bezpeka v strategii ukrainskoho derzhavotvorennia. [Social Security in the Strategy of Ukrainian State Building]. Naukovi zapysky. No. 2 (70). P. 322–334 [in Ukrainian].
10. Syrota, I. (2017). Pravo sotsialnoho zabezpechennia ta harantii zdiisnennia sotsialnoho zakhystu. [Social Security Law and Guarantees for the Implementation of Social Protection]. Yurydychnyi visnyk. No. 2. P. 73–78. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2017_2_14 [in Ukrainian].
11. Vyznachennia sotsialnoho zakhystu i sotsialnoi bezpeky liudyny. Osoblyvosti sotsialnoho zakhystu protiahom zhyttievoho tsykladu liudyny. [Definition of Social Protection and Human Social Security. Features of Social Protection Throughout the Human Life Cycle]. Retrieved from: <https://studies.in.ua/socialna-polityka-derzhavy/3469-viznachennya-socialnogo-zahistu-socialnoi-bezpeki-lyudini-osoblivost-socialnogo-zahistu-protyagom-zhittiyevogo-tsiklu-lyudini.html> [in Ukrainian].
12. Belyaiev, O., Dyba, M., Kyrylenko, V. (2005). Sotsialna ekonomika. [Social Economy]. Kyiv: KNEU. P. 196 [in Ukrainian].
13. Kovalenko, R. (2024). Problemy pravovoho rehuluvannia sotsialnoi bezpeky v konteksti natsionalnoi bezpeky Ukrainy. [Problems of Legal Regulation of Social Security in the Context of Ukraine's National Security]. Pravo. No. 1 (83). P. 136–141 [in Ukrainian].
14. Skupeiko, A., Synyshyn, I. (2024). Pravove zabezpechennia sotsialnoi bezpeky v konteksti staloho rozvytku. [Legal Support for Social Security in the Context of Sustainable Development]. Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Seriya ekonomichna. Seriya yurydychna. No. 41. P. 381–386 [in Ukrainian].

Olena Berezovska-Chmil, Ihor Kovalchuk. Evolution of political and legal mechanisms for ensuring social security in Ukraine

The article provides a comprehensive analysis of the evolution of the social security system in Ukraine as one of the key elements of national security. The author reveals the essence of social security as a holistic mechanism for protecting the vital interests of citizens in the field of social protection, employment, healthcare, pension provision and support for socially vulnerable categories of the population. It is determined that social security in the context of hybrid challenges, armed aggression against Ukraine, economic instability and aggravation of the humanitarian situation is gaining particular relevance. Modern legal mechanisms for ensuring social security are analyzed, in particular the regulatory framework, state social protection programs, labor and employment policies, as well as measures to combat poverty and social exclusion. Particular attention is paid to the problems facing the Ukrainian social protection system in connection with the war:

internal population displacement, an increase in the number of people in need of assistance, a decrease in labor activity, a decrease in the state's financial resources. It is shown that current challenges require not only an operational response, but also a strategic rethinking of conceptual approaches to the formation of social policy. The article considers the prospects for strengthening the social stability of the state, improving the legislative framework, digitalization of social services and the formation of partnerships between the state, civil society and international organizations. The author justifies the need to integrate social security into the general discourse of security policy and offers recommendations for building a more flexible, effective and people-centered model of social protection in Ukraine in the conditions of a prolonged crisis.

Key words: national security, state and legal mechanism, social security, social protection.

Відомості про авторів:

Березовська-Чміль Олена – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Ковальчук Ігор – аспірант кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Надійшла 16.08.2025

Прийнята 20.08.2025

Опублікована 30.10.2025